

Vägen till ett ekonomipris

Spår i Lennart Jörbergs korrespondens

Benny Carlson

The Road to a Nobel Prize

The road to a Nobel Prize is usually long and winding. This article tracks the road to Robert Fogel's and Douglass North's shared prize in economics in 1993 through Lennart Jörberg's correspondence from 1965 to 1989. Jörberg, for almost twenty years professor and head of the Department of Economic History at Lund University, had during two year-long visits in the United States in the 1950s and 1960s developed relations with several economists and economic historians and got a taste for "new economic history" (cliometrics). In 1980, he was asked by the Royal Swedish Academy of Sciences to evaluate the work of Douglass North. An interaction between Jörberg in Lund, Bo Gustafsson, professor in Uppsala, and Fogel and North in the US culminated in several guest lectures in Sweden by Fogel and North in 1989. When Fogel and North, after they had been evaluated in additional reports, received the prize in economics four years later, Jörberg was co-opted to the Academy's price committee.

Inledning¹

Den som tilldelas ett nobelpris har normalt (för att anspela på Beatles) gått "the long and winding road". Utöver publikationer har pristagaren genom åren knutit personliga band genom korrespondens, konferenser och gästföreläsningar; därmed ingalunda sagt att personliga relationer har betydelse vid den slutliga utvärderingen av en kandidat. Syftet med denna artikel är att syna den långa vägen fram till ett ekonomipris så som den avspeglas i en brevsamling tillhörande

1 Jag är tacksam för information och synpunkter från Göran Ahlström, Maria Asp, Tommy Bengtsson, Christer Gunnarsson, Neelambar Hatti, Magnus Jerneck, Lars Jonung, Tobias Karlsson, Olle Krantz, Per Krusell, Christer Lundh och Carl Hampus Lyttkens.

en medlem i Kungliga Vetenskapsakademien (KVA). Priset instiftades 1968 av Sveriges riksbank och gick den första tiden till teoretiska nationalekonomer. Sedan vidgades perspektivet och till slut blev ekonomihistoriker² pristagare.

När professorn i ekonomisk historia vid Lunds universitet Lennart Jörberg avled skrev tre av hans kollegor följande i ett minnesord i *Dagens Nyheter* (Gunnarsson, Ohlsson & Schön 1997): "Som ledamot i Vetenskapsakademien och kommittén för ekonomipriset till Alfred Nobels minne bidrog han aktivt till att 1993 års pris tilldelades två ekonomihistoriker som också företrädde de strömningar som Lennart Jörberg lärt känna i deras linda på 1950-talet."

Syftet med denna artikel är, mer precist, att följa den långa vägen till det ekonomipris som 1993 tilldelades Robert Fogel och Douglass North, det första priset till ekonomihistoriker, så som den framträder i Lennart Jörbergs brevsamling. Samlingen omfattar åtta volymer och täcker ett kvartssekel (åren 1965–1989).³ I artikeln dominerar därmed helt naturligt ett ekonomisk-historiskt lundaperspektiv.⁴

Vem var Lennart Jörberg?

Lennart Jörberg (1927–1997) var mannen som beväpnad med teori och kvantitativt material reviderade historien om det moderna Sveriges utveckling och som med fast hand styrde Ekonomisk-historiska institutionen i Lund mot ära och berömmelse; den kom med tiden att bli världens största ekonomisk-historiska institution.

Gustav Lennart Jörberg föddes i Varberg. Han började studera vid Lunds universitet 1948 och avlade 1956 en fil. lic med en avhandling om svenskt företagande under det industriella genombrottet 1870–1885.⁵ Läsåret 1957–58 studerade han vid Harvard och University of California, Berkeley, finansierad med ett Rockefeller-stipendium. Han disputerade ett par år senare på doktorsavhandlingen *Growth and Fluctuations of Swedish Industry 1869–1912* (1961) och blev omgående docent.⁶ Han var gästprofessor vid Christian-Albrechts-

2 I artikeln förekommer termerna ekonom-historiker och ekonomisk historiker i vissa citat. Själv använder jag termen ekonomihistoriker.

3 Samlingen kommer att bli tillgänglig vid Lunds universitetsbibliotek.

4 Företrädare för andra ämnen, institutioner och universitet är välkomna att bidra med kompletterande information till en eventuell framtida reviderad version.

5 Uppgifter från *Lunds universitets matrikel 1967–68* (1968) samt Jörbergs CV vid Centrum för Vetenskapshistoria. Lic:en utmynnade i några kortare arbeten: Jörberg (1957) och (1958). De amerikanska ekonomer som skulle bli Jörbergs följeslagare framöver figurerar inte bland referenserna i dessa arbeten. En uppdaterad version av lic:en publicerades långt senare (Jörberg 1988).

6 Inte heller här figurerar namn som Fogel och North. Den i referenserna mest förekommande amerikanska ekonomen är Simon Kuznets som rörde sig i gränslandet till ekonomisk historia och fick nobelpriset 1971. I en längre artikel några år senare (Jörberg 1965) var tre amerikanska ekonomer centrala i det ganska korta teoriavsnittet: Alexander Gerschenkron, Albert Hirschman och Walt Rostow.

Universität i Kiel en termin 1964 och läsåret 1965–66 vid University of California, Berkeley.

Efter att Jörbergs storverk i två band, *A History of Prices in Sweden* (1972), publicerats utnämndes han den 1 juli 1973 till professor i ekonomisk historia vid Lunds universitet som efterträdare till Ekonomisk-historiska institutionens grundare Oscar Bjurling. Han var i många r institutionens prefekt och ”starke man”, omgiven av driftiga medarbetare.⁷ Han var åren 1977–1980 dekanus vid samhällsvetenskapliga fakulteten och var även påtänkt som rektor vid Lunds universitet.⁸ Han invaldes 1982 i Kungliga Vetenskapsakademiens (KVA) tionde klass ”Ekonomiska, statistiska och sociala vetenskaper”⁹ (sedermera nionde klass) och var adjungerad till dess priskommitté 1993.

Jörberg hade ett stort kontaktnät av ekonomer och ekonomihistoriker i de nordiska länderna, England, Tyskland, Frankrike, Italien, Ungern och – inte minst – USA. Jag kommer fortsättningsvis att fokusera på ”the American connection” och frågor med anknytning till ekonomipriset. De amerikaner Jörberg hade mest kontakt med, brevvxlande med, besökte under sina amerikaresor och bjöd in till Lund som gästföreläsare, var i första hand (i bokstavsordning): Rondo Cameron (1925–2001), Emory University i Atlanta; Stanley Engerman (1936–2023), University of Rochester i delstaten New York; Robert Fogel (1926–2013), University of Chicago, Harvard (1975–1981) och därefter ter Chicago; Alexander Gerschenkron (1904–1978), Harvard; Douglass North (1920–2015), University of Washington i Seattle och (från 1983) Washington University i St Louis; Nathan Rosenberg (1927–2015), Stanford (från 1974); samt Lars G. Sandberg (1939–2020), Ohio State University. Engerman, Fogel och North var ledande namn inom ”new economic history” eller ”cliometrics”, en forskningsinriktning med fokus på ekonomisk teori, kvantitativa metoder och kontrafaktiska resonemang.¹⁰ Gerschenkron hade varit lärare åt flera blivande kliometriker och teknikhistorikern Rosenberg gick i Norths nyinstitutionalistiska spår.

7 De medarbetare till Jörberg vid Ekonomisk-historiska institutionen i Lund som figurerar i det följande blev framstående namn inom ämnet. Docenten Carl-Axel Nilsson blev lektor i Köpenhamn 1977 och Olle Krantz professor i Umeå 1990. Följande blev professorer i Lund: Rolf Ohlsson 1989, Lennart Schön 1992, Christer Gunnarsson 1996, Tommy Bengtsson 1999, Carl-Axel Olsson 1999 (dessutom prefekt 1992–2006), Christer Lundh 2002 (från 2006 i Göteborg) och Göran Ahlström 2005. Samtliga r numera emeriti (Krantz, Gunnarsson, Bengtsson, Lundh, Ahlström) eller avlidna (Nilsson, Ohlsson, Olsson). Lars Pålsson Syll r professor i samhällsekonomi vid Malmö universitet, dessutom docent i ekonomisk historia och doktor i nationalekonomi.

8 Jörberg meddelar i brev 27 maj 1983 Rondo Cameron att ”I escaped the fate of being elected a rector”.

9 Vetenskapsakademiens ständige sekreterare Tord Ganelius till Jörberg 21 november 1982.

10 Benämningen bygger på en kombination av Klio (historieskrivningens beskyddarinna) och ekonometri.

Jörberg väljer väg

Låt oss nu genomtränga Jörbergs brevsamling i sökandet efter spår på den långa väg som leder fram till Fogels och Norths "nobelpris".

Jörberg hade alltså tillbringat ett formativt år 1957–58 i USA med uppföljning 1965–66. Hans första vistelse ägde rum på gränsen till genombrottet för "new economic history", vilket brukar förknippas med Alfred Conrads och John Meyers (1957, 1958) artiklar om dels metodfrågor, dels slaveekonomin i amerikanska Södern. När Jörberg under sin andra vistelse i brev från Berkeley till kollegan Carl-Axel Nilsson i Lund jämförde standarden på undervisning och studenter i USA och Sverige drog han slutsatsen att mycket återstod att göra på hemmaplan:

Skillnaden i standard mellan dessa [amerikanska] studenter och våra är vid och inte till de våras förmån. Jag tror aldrig jag sett sådana toppar som här, varken i Tyskland eller hemma i Lund och någon motsvarighet till vår botten kan man inte hitta. De sämsta här är väl mera motsvarande våra toppar därhemma. [...] Frågan är då naturligtvis varför det är en sån skillnad. En orsak kan vara att studenterna i Berkeley är en gallrad skara. Endast de bästa 12% i varje årskull kommer in. Men det kan knappast vara hela svaret. Därtill kommer att den utbildning de får är avsevärt bättre. De tränas i ekonomisk teori på ett helt annat sätt och många har därtill bra kunskaper i statistik och ekonometri. De har alltså möjlighet att kritiskt bedöma det ekonomiska skeendet på ett helt annat sätt än våra litteraturhistoriker och nordister och använda sina kunskaper på ett historiskt material med mera raffinemang. [...] Det måste vara något fel i vårt system när resultaten kan bli så skilda. Svaret bör väl helst inte bli att våra studenter är så mycket dummare än de amerikanska, utan vi bör väl skylla på oss själva, vi som ska vara lärare och handledare. Men det blir väl tillfälle att ta upp den frågan till diskussion senare, skulle jag tro.¹¹

Första gången North nämns av Jörberg är i ett brev från Berkeley till Carl-Axel Nilsson sommaren 1966: "Det har kommit ut en ny, kort ekon. hist. över USA, författad av Douglas [sic] North och betitlad Welfare and Growth in the US (ungefär så) [...]. Största fördelen är att den är kort, mindre än 200 sidor, men å andra sidan är den lite åt det teoretiska hållet och kanske kräver lite kommentarer och fakta."¹²

11 Brev från Jörberg till Nilsson 6 januari 1966.

12 Jörberg till Nilsson 28 juni 1966. Boken ifråga är North (1966).

Olle Krantz, numera professor emeritus i ekonomisk historia, som 1964 fått anställning som tredje amanuens på institutionen, minns hur Jörberg kom hem full av inspiration:

När J[örberg] kom tillbaka från USA var han uppfylld av intresse för "New Economic History" och han ville verkligen introducera den på institutionen. (Det talades då enbart om new economic history, begreppet kliometri började användas senare.) Vi var några som tände på detta, i vissa fall helgjutet, i andra fall betänksamt. Jag tillhörde den senare kategorin vilket troligen delvis hade att göra med samarbete och diskussioner med Carl-Axel Nilsson. Att jag hade ett par betyg såväl i statistik som nationalekonomi spelade kanske också in, både för att bejaka och vara lite skeptisk. Men den nya stilen påverkade ändå mitt avhandlingsskrivande och min övriga verksamhet.¹³

Att Jörberg var inspirerad är inte att ta miste på. I en lång recension av Jörn Svenssons (1965) avhandling om svenskt jordbruk vid slutet av 1800-talet passade han på att leverera en kraftfull plädering för "new economic history". Jörberg (1967) hänvisade i sin första fotnot till artiklar av Fogel (1964a) och North (1965) och angav fyra kriterier på skillnader mellan den nya och den traditionella ekonomisk-historiska forskningen.

Det första kriteriet var kvantifiering som måste kombineras med mer raffinerad statistisk analys. Det andra kriteriet var en ekonomisk-teoretisk begreppsapparat. "Medan den äldre ekonomiska historien huvudsakligen sysslade med institutionella aspekter vill den 'nya' ekonomiska historien starta med att undersöka de makroekonomiska processerna" (Jörberg 1967: 93). (Vad Jörberg inte kunde förutse var att North skulle komma att bli företrädare för den nya institutionella ekonomin.)

För det tredje borde teoretisk analys och statistisk teknik utnyttjas i ekonomisk-historiska "modeller" (Jörberg satte genomgående citattecken runt ordet modell). "Dessa 'modeller' kan vara uppbyggda kring några få variabler, vilkas interdependens kan logiskt deduceras. Historiker har i allmänhet ej varit böjda för att använda deduktion i sin forskning. Men om den ekonomisk-historiska forskningen ska bli mer än en deskriptiv krönika eller en lös analys, måste vi som utgångspunkt ha ett modellförlopp." (Ibid.: 94).

För det fjärde borde forskare på det historiska fältet arbeta med explicita hypoteser. "Vad hypotesen hjälper till att klargöra är de ofta omedvetna antaganden som historiker gör om en viss händelse eller en viss utvecklings innebörd och konsekvenser. Det är därför bättre att dessa hypoteser uttalas

13 E-post från Krantz till författaren 26 april 2025.

än förtiges, att de göres medvetet och klargöres än omedvetet och nyckfullt.” (Ibid.: 94).

Jörberg (ibid.: 95) noterade att kvantifiering och plädering för användning av teori (Eli Heckscher) visserligen förekommit sedan länge i den ekonomisk-historiska forskningen men fann ändå att ”det är ett känt faktum att de bästa ekonomisk-historiska verken ofta är skrivna av nationalekonomer”.

Traditionella ekonomihistoriker hade enligt Jörberg försvarat sig längs två frontlinjer. De hade hänvisat till att ekonomisk historia är mer än studiet av makroekonomiska processer genom att behandla institutioner, ekonomisk politik, befolkning och sociala förhållanden. Jörberg (ibid.: 96) menade att de missat poängen hos de nya ekonomihistorikerna: ”Dessa framhåller, att först då de makroekonomiska processerna är någorlunda klarlagda blir det möjligt att undersöka dessa delar av den ekonomiska historien på ett relevant sätt och sätta in problemen i ett större sammanhang.” Traditionalisterna hade också betonat betydelsen av källkritisk skolning. Jörberg (ibid.) gav ett barskt svar: ”Källkritik är inget självändamål. Om man kan dra slutsatser i ekonomisk historisk forskning utan att först ägna sig åt tidsödande och onödig källkritik är det en fördel.” Han avslutade i ett mjukare tonfall genom att påpeka (ibid.) att de nya ekonomihistorikerna haft ett välgörande inflytande på forskningen ”trots vissa överdrivna anspråk på att ha funnit nyckeln till all ekonomisk historisk forskningsmetod och kanske ibland opåkallade angrepp på den traditionella ekonomiska historien”.

”Recensionen kan betraktas som en programskrift för fortsättningen och inriktningen på institutionen”, konstaterar Olle Krantz, som tror att den lästes och diskuterades även på övriga ekonomisk-historiska institutioner i landet – om än med skepsis.¹⁴ Inte att undra på, med tanke på att Jörberg med sitt påstående att den bästa ekonomisk-historiska forskningen ofta bedrivs av nationalekonomer hade satt fingret på en synnerligen öm punkt.¹⁵

Kontakter med Fogel

Åter till breven. Jörberg formulerade 1973 en motivering till Alexander Gerschenkrons inval i den svenska Vetenskapsakademien. Han betecknade

14 E-post från Krantz till författaren 26 april 2025.

15 Tio år senare genomförde Olle Krantz och Carl-Axel Nilsson (1976) en kritisk granskning av ekonomihistorikers och historikers användning av neoklassisk teori. Innebar dylika modeller tvångströjor? De tog som exempel upp avhandlingar av institutionskollegorna Rolf Ohlsson och Carl-Axel Olsson samt artiklar av Bo Gustafsson i Uppsala och Birgitta Odén i Lund. Föremålen för kritiken replikerade (Gustafsson, Odén, Ohlsson & Olsson 1977) och Krantz och Nilsson (1977) avslutade debatten som bitvis var ganska frän. Olle Krantz tror i backspegeln att debatten väckte visst uppseende och att Jörberg tyckte att det var bra att den ägde rum. ”Han verkade nöjd när vi pratade om det.” E-post från Olle Krantz till författaren 12 juni 2025.

Gerschenkron som ”de amerikanska ekonomiska historikernas grand old man” och betonade hans betydelse för den kliometrisk forskning:

Som akademisk lärare torde Gerschenkron vara unik. Från hans seminarium ”The Economic History Workshop” vid Harvard har utgått en lång rad nu betydande forskare, varav flertalet anslutit sig till vad som betecknats som ”The New Economic History”, d.v.s. genom att använda sig av samhällsvetenskaplig, främst nationalekonomisk och statistisk metod givit den ekonomisk historiska forskningen på många sätt en ny inriktning och fasthet som kanske framför allt befordrat en ingående metoddiskussion.¹⁶

I början av 1974 inbjöds Jörberg att ingå i redaktionen för *Explorations in Economic History*, en ledande ekonomisk-historisk tidskrift baserad vid Indiana University. Inbjudan kom från redaktionsmedlemmen William Parker vid Yale: ”We all agreed that you were the ideal person from Sweden since your work so clearly represents the direction of scholarship which we hope the journal can take.”¹⁷ Det huvudsakliga redaktionella ansvaret åvilade Gary M. Walton,¹⁸ Douglass North och Jeffrey Williamson. I redaktionen satt även bl. a. Paul David (mannen bakom historisk spårbundenhet), Richard Easterlin (sedermera hedersdoktor i Lund), Stanley Engerman, Robert Fogel och Donald (sedermera Deirdre) McCloskey (som varit elev till Fogel). Jörberg tackade förstås ja och var kvar i redaktionen till 1985.

Hösten 1975 fick Jörberg en förfrågan från amerikanska ambassaden i Stockholm. Robert Fogel var gästprofessor vid Cambridge University och planerade att komma till Sverige för att föreläsa och med svenska kollegor diskutera användningen av matematiska metoder i historiska studier. Han planerade att besöka Uppsala, Stockholm och Lund. Fyra olika föreläsningrubriker erbjöds och Jörberg valde ”The Limits of Quantitative Methods in History”. Datum för besöket sattes till 21 januari 1976.¹⁹ Ett par veckor efter besöket skrev Fogel och tackade för senast samtidigt som han skickade två exemplar av *Time on the*

16 Jörbergs motivering på halvannan sida skickad till professor Ernst Söderlund i Stockholm 23 oktober 1973.

17 Parker till Jörberg 22 februari 1974.

18 Walton skrev så småningom tillsammans med Hugh Rockoff den mest använda läroboken om USA:s ekonomiska historia (Walton & Rockoff 1990), numera utgiven i åtminstone 13 upplagor. De båda hade haft Fogel och North som handledare när de skrev sina doktorsavhandlingar. En lärobok som mer renodlat avspeglar forskningen inom ”new economic history” är Atack & Passell (1994).

19 Kulturattachén Victoria Cordova till Jörberg 25 november och 5 december 1975. Samtidigt med Fogels besök drogs planerna upp för en serie om fem föreläsningar av Nathan Rosenberg i Lund i april. Brev från Rosenberg till Jörberg 9 december 1975, 27 januari, 2 februari och 15 mars 1976 och från Jörberg till Rosenberg 18 december 1975 och 12 februari 1976.

Cross.²⁰ Hans medförfattare Engerman hade redan tidigare skickat böckerna men de hade tydligen kommit bort längs vägen.²¹

I juli 1978 vände sig Fogel till Jörberg för att få tips om svensk litteratur till ett tal om "Notes on the Social Savings Controversy" som han, som ordförande, skulle hålla för Economic History Association.²² Jörberg förklarade att mycket lite fanns skrivet om "social savings" i Sverige eller Skandinavien. Han hade bara två arbeten att hänvisa till: Olle Krantz doktorsavhandling om svensk godstransportutveckling och Jon Elsters *Nytt perspektiv på økonomisk historie*.²³ Några månader senare inleddes Jörbergs mångåriga utbyte med Lars G. Sandberg i och med att denne aviserade att han tänkte tillbringa följande sommar i Sverige.²⁴

En prisdiskussion

I augusti 1978 skrev Bo Gustafsson i Uppsala till sina professorskollegor Rolf Adamson i Stockholm, Lars Herlitz i Göteborg, Lennart Jörberg i Lund och Ulf Olsson i Umeå för att dryfta frågan om ett nobelpris till en eller flera ekonomihistoriker.²⁵ Enligt Gustafsson hade professorerna i den äldre generationen, Ernst Söderlund i Stockholm och Karl-Gustaf Hildebrand i Uppsala, flera år tidigare diskuterat olika varianter:

[...] antingen ge ett pris till en eller flera av det gamla gardet [Michael] Postan-[Fernand] Braudel & Co eller till en eller flera av de nya gossarna Fogel-[Peter] Temin & Co. Tydligt tyckte ingen av de gamle att någon ur dessa konstellationer var "av riktig nobelprisklass" och frågan har tydligen stannat därvid. Men i takt med att ekonomikandidaterna blivit allt svårare att utse har frågan om en ekonom-historiker aktualiserats. För ett par år sedan kontaktades jag av [Ragnar] Bentzel,²⁶ som är sekreterare i kommittén, och han undrade dels om inte Fogel var en tänkbar kandidat och dels om jag inte ville skriva ett utlåtande. Jag kände mig mycket tveksam och har inte gjort något åt det. I veckan kontaktades jag av Herman Wold,²⁷ som också är med i kommittén,

20 Fogel & Engerman (1974). Detta är den mest kända bok som publicerades inom "new economic history" – vid sidan om Fogels (1964b) studie av de amerikanska järnvägarna – och sannolikt den mest kontroversiella.

21 Fogel till Jörberg 9 februari 1976.

22 Fogel till Jörberg 17 juli 1978.

23 Jörberg till Fogel 8 augusti 1978. De båda arbetena är Krantz (1972) och Elster (1971).

24 Sandberg till Jörberg 12 oktober 1978, inklusive bifogat CV.

25 Brevet är odaterat men bör av placeringen i brevsörden ha avsänts i augusti 1978.

26 Bentzel var 1965–85 professor i nationalekonomi i Uppsala.

27 Wold var vid den tiden professor emeritus i statistik.

och som tydligen är heltänd på att ge ett pris till en eller flera ekonom-historiker, bl.a. därför att han vill befrämja tillämpad ekonomiforskning.

Gustafsson var fortfarande tveksam och det var därför han vände sig till sina kollegor. Han var dock mindre skeptisk än tidigare, ty "efter [Milton] Friedman är ju tydligen allt möjligt, så varför inte?" Han insåg att ett pris skulle ge reklam åt ämnet ekonomisk historia och ansåg att det borde delas på två eller tre. En variant kunde vara Fogel-Jürgen Kuczynski.²⁸ Gustafsson såg sig visserligen inte som någon stor beundrare av de båda men de hade onekligen varit "trail-blazers" vad gäller metod respektive socialhistoria. "Hos båda finns också ett drag av genialitet gränsande till stilla vanvett, som väl en nobelpristagare helst bör ha." Någon reaktion på Gustafssons trevare finns inte bland Jörbergs brev.

Utredning om North

I början av september 1978 höll Douglass North seminarier i Stockholm, Lund och Göteborg. Han gladdes sig i efterhand åt "the delightful wine and cheese party" i Lund och såg fram mot vägarna skulle korsas igen i en nära framtid.²⁹

Strax före jul 1980 fick Jörberg en fråga från Bentzel i Vetenskapsakademien: "Vi är alla imponerade av Douglas [sic] North och vi undrar om Du skulle vilja åta Dig att göra en utredning om honom." Eftersom Bentzel tänkte tillbringa det kommande året i USA bad han Jörberg skicka svaret till Lars Werin, medlem av priskommittén.³⁰ I oktober 1981 skickade Jörberg denna utredning, utarbetad i samarbete med kollegan Rolf Ohlsson, till Werin, med hopp om att den skulle vara "till hjälp i sökandet efter värdiga kandidater".³¹

Utredningen skattade Norths bidrag högt men utmynnade inte i något ställningstagande till hans prisvärdighet. Sju år senare publicerade Jörberg och Ohlsson (1988) vad som bör vara det huvudsakliga innehållet i utredningen i form av ett ekonomporträtt i *Ekonomisk Debatt*. De inledde med att slå fast att Douglass North genom att bana väg för "new economic history" var "en av förgrundsgestalterna inom den moderna ekonomisk-historiska forskningen" och avslutade med att hans "ihärdiga försök att inkludera de institutionella förändringarna i förklaringarna har utan tvekan gett både nationalekonomin och

28 Kuczynski var en östtysk ekonom som bl.a. hade publicerat ett 40-bandsverk om arbetarklassens läge under kapitalismen. Enligt en omfattande Wikipedia-artikel om Kuczynski blev han nominerad till nobelpriset tre gånger; https://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Kuczynski.

29 North till Jörberg 10 september 1978.

30 Bentzel till Jörberg 17 december 1980. Werin var sedan 1969 professor i nationalekonomi i Stockholm.

31 Jörberg till Werin 6 oktober 1981. De båda hade redan 1978 samarbetat om en utvärdering av Moses Abramovitz. Amerikanerna fortsatte att strömma till Lund. Hösten 1981 höll Lars G. Sandberg en kurs för doktorander betitlad "A tale of tortoises and hares" om industriell utveckling i Europa 1850–1914, en kurs jag själv genomgick.

den ekonomiska historien nya forskningsuppgifter” (ibid.: 131, 134). De kunde i sin kommentar till Norths och Robert Paul Thomas bok om den långsiktiga tillväxten i Europa, *The Rise of the Western World* (1973, på svenska 1993) också avslöja att de nu hade kännedom om amerikanens dryckesvanor:

Försöket från Norths sida att skapa en uniform teoretisk analysram för att förklara hela den ekonomiska tillväxten har väckt en del gensagor. Trots detta har alla varit eniga om en sak; att Norths analys varit intellektuellt stimulerande. Någon har karakteriserat Norths grandiosa försök att i en enkel modell fånga den ekonomiska utvecklingen under mer än 1000 år som att det är som bubblande champagne. Liknelsen är kanske inte så välfunnen med tanke på Norths personliga förkärlek för röda Bordeauxviner och lättare italienska viner (Ibid.: 133).

Vi har nu gått handlingen i förväg och återvänder till det tidiga 80-talet. En fråga från Mel Grinspan, representant för ett annat ekonomipris, The Frank E. Seidman Distinguished Award of Political Economy på 10 000 dollar, nådde Jörberg hösten 1982. Priset hade tidigare gått till bland andra Gunnar Myrdal, John Kenneth Galbraith, Kenneth Boulding, Arthur Burns, Albert Hirschman och Richard Musgrave. Nu ville man ha förslag på en kandidat till 1983 års pris. Jörberg föreslog Douglass North.³² Priset gick emellertid till Robert Solow.³³

Fortsatta amerikakontakter

Amerikanska storheter fortsatte hösten 1982 att vallfärda till Lund. Nathan Rosenberg gästföreläste i september om teknisk förändring och Charles Kindleberger i november om finansiella institutioner och ekonomisk utveckling i Storbritannien och Frankrike på 1700- och 1800-talen.³⁴ Han uttryckte efteråt ”admiration for the factory producing economic history that you have built”. Besöket var nära att kosta Kindleberger och hans hustru livet. På väg från Lund i bil för att besöka glasbruken i Småland mötte de en bil som kom på fel sida av vägen och krockade, varpå deras bil voltade ner i diket. De klarade sig undan med blotta förskräckelsen och smärre ryggsmärtor.³⁵ Hösten 1983 gästföreläste Paul David från Stanford om teknologiska innovationer.³⁶

De närmaste åren gick i samma banor. Jörberg, tjänstledig läsåret 1985–86, besökte sina vänner i USA – Rosenberg, Cameron, Sandberg – och de besökte

32 Grinspan till Jörberg 20 oktober 1982. På brevet har Jörberg noterat: ”Svarat 29/10. D. North”.

33 <https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=ssmm>.

34 Seminarieprogram hösten 1982.

35 Kindleberger till Jörberg 4 november 1982.

36 Seminarieprogram hösten 1983.

institutionen i Lund.³⁷ Ett exempel på Jörbergs korthuggna humor glimmar till inför en gästföreläsning hos Sandberg vid Ohio State University i april 1985: "Jag medför två resväskor och en hustru."³⁸

I juletid 1985 fick Jörberg oväntat nobelbestyr. Ett brev från Alf Lombard, lundaprofessor i romanska språk, vidarebefordrade en vädjan från D. C. Dragan, verksam i Rom, om att Jörberg skulle föreslå den rumänske ekonomen Nicholas Georgescu-Roegen till ekonomipriset.³⁹ Jörberg förklarade sig villig att vidarebefordra förslaget till akademien men dämpade förhoppningarna med upplysningen att Gerogescu-Roegen redan fanns på förslagslistan som ett av mer än hundra namn men dittills inte varit en allvarlig kandidat.⁴⁰

Utredning om Rosenberg

I april 1986 fick Jörberg en beställning från Karl-Göran Mäler, professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm och ny sekreterare efter Bentzel i kommittén för ekonomipriset, om en utredning av Nathan Rosenbergs studier av teknologisk utveckling och spridning: "Framför allt behöver vi en precisering av hans insatser och hur dessa står sig i förhållande till andra ekonom-historiker och övriga som forskat på detta område. Ett omdöme om hans prisvärdighet vore också önskvärt. Dessutom bör Du känna Dig fri att föreslå andra personer som skulle kunna dela ett pris med Rosenberg."⁴¹ Jörberg accepterade men garderade sig mot jäv: "Eftersom Rosenberg och jag är gamla vänner, har samarbetat vid internationella konferenser och publicerat en bok tillsammans har jag bett docent Carl-Axel Olsson vid min institution att samarbeta med mig, så att utomvetenskapliga hänsyn minimeras."⁴² Ett år senare, i april 1987, skickade Jörberg utredningen om Rosenberg till Mäler. "Som framgår är jag positiv", heter det i följbrevet, "men endast om han får dela det med någon annan ekonomisk historiker. Efter en månads läsning av Rosenberg är jag fortfarande imponerad av hans subtila argumentation, men har viss möda att finna att han är enastående i sin genre. Men han torde vara den bästa trots allt."⁴³ De andra namn Jörberg hade i åtanke för ett delat pris var, föga överraskande, Fogel och North.

I augusti året därpå skrev Jörberg till Rosenberg att man i Lund övervägde en svensk översättning av *How the West Grew Rich* (Rosenberg & Birdzell

37 En brittisk gästföreläsare, Patrick O'Brien från Oxford, gav våren 1985 en översikt av vad som ästadkomits inom "new economic history".

38 Jörberg till Sandberg 8 mars 1985.

39 Lombard till Jörberg 18 december 1985.

40 Jörberg till Lombard 20 december 1985. Jörberg vidarebefordrade förslaget till Bentzel 3 januari 1986.

41 Mäler till Jörberg 28 april 1986.

42 Jörberg till Mäler 7 maj 1986. Boken i fråga är Jörberg & Rosenberg (1982).

43 Jörberg till Mäler 3 april 1987.

1986).⁴⁴ Den kom också till stånd och tre år senare publicerades *Västvärldens väg till välstånd* med förord av Jörberg (1991).

Kontakterna kulminerar

I januari 1989 skickade Bo Gustafsson i Uppsala kopior av brev till Fogel och North till sina professorskollegor på de andra ekonomisk-historiska institutionerna. De båda amerikanerna skulle besöka Uppsala för en SCASSS-konferens⁴⁵ i mitten av augusti. Gustafsson hade redan talat med Jörberg som ville att de skulle komma till Lund och föreläsa vid terminsstarten. Fanns det bland övriga kollegor intresse för en föreläsningsturné?⁴⁶ Jörberg skrev omgående till Fogel och North och föreslog ett eller två seminarier i samarbete med nationalekonomiska institutionen i Lund. Samtidigt kunde man passa på att visa upp den nya Ekonomihögskolan.⁴⁷ North tackade ja och bespetsade sig på "good Australian wine".⁴⁸

Fogel meddelade Gustafsson – och en tid senare Jörberg – att han var redo att, utöver mötet i Uppsala, komma till Göteborg och Lund för att presentera en bok under utgivning som markerade slutet på det stora slaveriprojektet: *Without Consent or Contract* (Fogel 1989). Han var också beredd att tala om ett annat pågående bokprojekt, betitlat "The Escape from Hunger and Early Death: Europe and America 1750–2050".⁴⁹ Jörberg föreslog Fogel att hålla föreläsningar 24 och 25 augusti; den senare, för ekonomihistorikerna, helst om mortalitet och hunger.⁵⁰

I juli meddelade North att han var beredd att föreläsa över ett antal olika ämnen.⁵¹ Jörberg överlade med kollegor på institutionen och svarade North att man helst ville ha föreläsningar utifrån två papers: "Institutions and Economic Performance" och "Institutions and Economic History", den första

44 Jörberg till Rosenberg 31 augusti 1988.

45 SCASSS = The Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences, ett institut med placering i Uppsala grundat 1985, numera utan tillägget "in the Social Sciences" och förkortat SCAS.

46 Gustafsson till Fogel 25 januari 1989; cc till Rolf Adamson, Lars Herlitz, Jörberg och Ulf Olsson. Till detta SCASSS möte åkte även nationalekonomen Carl Hampus Lyttkens, på inrådan från Ingemar Ståhl, för att träffa Douglass North. Lyttkens i e-post till författaren 22 juli 2025: "Detta personliga möte blev starten på en djup och varaktig vänskap med honom och hans hustru Elisabeth Case." Det blev också startpunkten för Lyttkens forskning med fokus på antikens Grekland med verktyg från institutionell ekonomi.

47 Jörberg till Fogel och North 30 januari 1989. Holger Crafoords Ekonomisentrum hade blivit inflyttningsklart året dessförinnan.

48 North till Jörberg 14 februari 1989.

49 Fogel till Gustafsson 21 februari och till Jörberg 28 mars 1989.

50 Jörberg till Fogel 26 maj 1989.

51 North till Jörberg 3 juli 1989.

på nationalekonomiska institutionen 22 augusti, den andra på ekonomisk-historiska institutionen den 23:e.⁵²

Föreläsningarna genomfördes som planerat med inlägg på Norths seminarier av Jörberg och andra ekonomihistoriker som Rolf Ohlsson, Lennart Schön och Karl Gunnar Persson samt nationalekonomen Carl Hampus Lyttkens. Fogels föreläsning om slaveriet föranledde föga förvånande en livlig diskussion. Gunnar Persson ifrågasatte om hårt slavarbete kunde tolkas i termer av effektivitet och Jörberg ställde den kontrafaktiska frågan: vad hade hänt om inte inbördeskriget gjort slut på slaveriet?⁵³ Fogel målade upp en suggestiv bild av att Sydstaterna hade kunnat expandera slavsyste- met i allians med andra länder i regionen till ett bomulls-OPEC och att denna reaktionära stormakt hade kunnat bromsa den liberala, demokratiska utvecklingen i Europa och övriga världen. Denna bild utbroderade jag själv i en tidningsartikel (Carlson 1989).

Efter denna kulmination i kontakterna mellan de svenska professorerna Jörberg och Gustafsson och de amerikanska professorerna Fogel och North finns inget mer att hämta ur Jörbergs brevsamling. Sista brevet i samlingen härrör från mitten av november 1989. Sista brevet från North hade anlänt halvvannan månad tidigare och bestod blott i ett tack för senast och en förhoppning om att de skulle mötas igen.⁵⁴

Samtidigt gick KVA:s utredningsmaskineri upp i varv. Under 1980-talets andra hälft var Fogel, North och Rosenberg föremål för ytterligare utredningar initierade av KVA:s priskommitté och genomförda av framstående ekonomi- och historieforskare. Inget skulle lämnas åt slumpen.

Upploppet

Kontakterna mellan Fogel och svenska ekonomihistoriker fortsatte att odlas genom forskargruppen i befolkningsekonomi vid institutionen i Lund. I december 1991 arrangerades, i samband med årets nobelprisutdelning, en jubileumskonferens på Ekonomihögskolan i Lund med Rolf Ohlsson, Lennart Jörberg, Ingemar Ståhl och Tommy Bengtsson som organisatörer. I konferensen deltog en lång rad internationella storheter, utöver Fogel bland andra (alfabettiskt) Kenneth Arrow, Paul Bairoch, Gary Becker, Nick Crafts, Richard Easterlin, John Ermisch, Roderick Floud, Michael Lipton, Amartya Sen och Tony Wrigley. Fogels presentation handlade om "New Findings on Secular Trends in Nutrition and Mortality".⁵⁵

52 Jörberg till North 19 juli 1989.

53 Egna föreläsningssanteckningar.

54 North till Jörberg 28 september 1989.

55 E-post från Tommy Bengtsson till författaren 28 och 30 april 2025.

Om Fogel fick betydelse för de demografiska forskarna vid institutionen i Lund så fick North motsvarande betydelse för forskarna i utvecklingsekonomi. Enligt Christer Gunnarsson, numera professor emeritus i ekonomisk historia, som ledde denna forskargrupp, fick North sin stora betydelse först efter nobelpriset: "North fanns ju med som new economic historian och som sådan var han viktig rent allmänt men egentligen var det inte förrän vid mitten av 80-talet när jag på allvar tog upp mitt gamla intresse för institutioner som det blev relevant att betrakta hans forskning från ett utvecklingsekonomiskt perspektiv."⁵⁶

Gunnarsson tror att några av de arbeten han själv och Carl Hampus Lyttkens publicerade runt 1990 "väckte ett slumrande intresse för North bland svenska nationalekonomer och gjorde att han kunde bli aktuell som pristagare". Exempelvis publicerade Lyttkens tillsammans med Claudio Nalin 1991 artikeln "Varför är rika länder rika och fattiga länder fattiga" där de presenterade Douglass Norths idéer för en svensk publik. Artikeln belönades med Myrdal-priset för årets bästa artikel i *Ekonomisk Debatt*.

Åter till Gunnarsson: "Vid den tiden var det inte många som citerade North för vad han stod för då, de flesta citerade *Rise of the Western World* som han lämnat bakom sig. Jag följde hans utveckling väldigt noga några år och försökte se hur hans approach kunde användas." Gunnarsson pekar särskilt på sitt 60 sidor långa bidrag om "Staten och institutionerna" (1992) i Bo Söderstens antologi om *Den offentliga sektorn*. Han tror att bidraget kan ha haft betydelse eftersom han blev uppringd av "en av de viktigaste medlemmarna" i priskommittén. "Han var väldigt berömmade och ville diskutera det jag skrivit om North. Jag tänkte inte mer på det sen men det var ett lite underligt samtal."⁵⁷

Någon "hint" från Jörberg fick Gunnarsson förstås inte: "Jörberg som satt i kommittén grundlurade mig när jag frågade vad han trodde om Norths chanser. Det kommer aldrig att ske sa han, nu när Coase redan fått."⁵⁸ Jag trodde blint på honom och upprepade myndigt samma visdom när utländska kollegor ställde samma fråga till mig. Kort därefter fick han och Fogel priset."⁵⁹

Jörbergs betydelse

Ytterligare en av forskarna vid institutionen, Christer Lundh, numera emeritus, kan vittna om Jörbergs betydelse och speciella humor:

56 E-post från Gunnarsson till författaren 6 maj 2025.

57 E-post från Gunnarsson till författaren 6 maj och 23 juni 2025.

58 Ronald Coase fick ekonomipriset 1991.

59 Gunnarsson träffade North sista gången i London 1993. "Jag hade skrivit en artikel som var delvis en kritik av Public Choice, det gillade han. 'I'm with you all the way down the alley', sa han på sitt oeffterhärmliga sätt."

Jörberg tog inte bara med "new economic history" och kvantitativa metoder från sina vistelser i USA. Han förde också med sig en friare akademisk stil på seminarierna och i andra sammanhang. För oss som var doktorander och unga forskare vid den här tiden var det mycket stimulerande att institutionen besöktes av världskända forskare och att "vår" professor umgicks på lika fot med dessa världsnamn. Jörberg brukade kortfattat presentera gästföreläsarna vid seminariets inledning, och då kunde vi se hur väl förankrad i det internationella forskningssamhället Jörberg var, och att han kände flera av världsnamnen personligen. Jag minns ett seminarium med Douglass North (innan han fick nobelpriset) där Jörberg presenterade North som en framstående amerikansk forskare som upptäckt att staten fanns.⁶⁰

Jörberg släppte inte bara in världen i Lund, han uppmuntrade också sina medarbetare att ge sig ut i världen. En som kan vittna om det är Göran Ahlström, emeritus, som åren 1974–75 fick möjlighet att verka vid Exeter University och 1975–77 som konsult vid Department of Industry i London, vilket ledde till volymen *Engineers and Industrial Growth* 1982.

Jörbergs betydelse sträckte sig över institutionsgränserna, vilket national-ekonomen Carl Hampus Lyttkens (numera professor emeritus, samt docent i ekonomisk historia) intygar: "Stöd och uppmuntran från Jörberg var mycket betydelsefullt när jag började forska om antikens Grekland med utgångspunkt från Douglass Norths idéer."⁶¹

Målgång

Målgången på den långa och slingrande vägen inträffade alltså 1993. Då fick Fogel och North Riksbankens pris till Alfred Nobels minne "för att ha förnyat den ekonomisk-historiska forskningen genom att använda ekonomisk teori och kvantitativa metoder för att förklara ekonomisk och institutionell förändring". Utredningarna om kandidaterna och priskommitténs resonemang är höljda i "evig sekretess"⁶².

60 E-post från Lundh till författaren 6 juli 2025.

61 E-post från Lyttkens till författaren 22 juli 2025. Lyttkens menar att genomslaget för ny institutionell ekonomi kanske varit mest frapperande inom antikforskningen: "Från ett explicit avståndstagande på 1970-talet från all form av ekonomisk analys av de antika samhällena [...] till dagens allmänna acceptans av analyser baserade på nationalekonomisk teori och metod." Även Lyttkens kan vittna om Jörbergs humor: "Han berättade för mig att han, tillsammans med Ingemar Ståhl, argumenterat till stöd för mitt antikprojekt i forskningsrådet med ungefär följande logik: 'Det är en udda forskningsansats, men någon skall ju ägna sig åt det.'"

62 E-post från Ylva Borgegård, administratör i kommittén för priset i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne, 15 april 2025. Diskussioner om att gränsen för sekretess ska sättas vid 50 år pågår men det är en klen tröst eftersom information om Fogels och Norths pris inte blir tillgänglig förrän 2043.

Med tanke på sekretessen under processen för att utse pristagare är ett par episoder som tilldrog sig en kort tid före tillkännagivandet i mitten av oktober 1993 väl värda att förmedla till eftervärlden.

En kväll sent i augusti samlades en liten utvald skara ekonomer för att äta middag och umgås hemma i familjen Lyttkens gatuhus på Sankt Annegatan i Lund. Bland gästerna befann sig North, Jörberg och Ingemar Ståhl. Runt middagsbordet satt alltså två medlemmar av nobelpriskommittén (som då rimligen hade en god uppfattning om vem som skulle få årets pris) tillsammans med den blivande men ovetande pristagaren och det likaså ovetande värdparet. Carl Hampus Lyttkens finner med facit i hand att det var "en pikant situation och sannolikt en unik tilldragelse i nobelprisens historia".⁶³

Den andra episoden rör Fogel som kom till Stockholm för att ge ett seminarium i slutet av september 1993. Anledningen till inbjudan var speciell. Tommy Bengtsson, numera professor emeritus i ekonomisk historia, kan berätta:

Jag var medlem i en kommitté vid KVA som arbetade med förberedelserna för FN-mötet i Rio 1992. Inför konferensen arrangerade vi hösten 1991 ett seminarium med tongivande forskare som resulterade i ett specialnummer av AMBIO.⁶⁴ Efter Rio-konferensen fortsatte vi med seminarier och slutligen arrangerade vi en konferens som resulterade i en antologi på Oxford University Press.⁶⁵ Vid ett av mötena frågade Karl-Göran Mäler om jag tyckte att det var en bra idé att bjuda in Robert Fogel. Jag hade naturligtvis inget att säga emot det och kontaktade Bob som, liksom alltid, ställde upp och gav ett intressant och välbesökt seminarium i september 1993. Vad jag inte visste var att KVA saknade ett bra foto som de kunde använda när han skulle få Nobelpriset. Så det var inte bara för hans gedigna kunnande som han blev inbjuden, men det visste ju inte jag då.⁶⁶

Omdömen och efterspel

Sedan priskommitténs beslut offentliggjorts gav Jörberg (1993) en utförlig presentation av de båda pristagarna i *Ekonomisk Debatt*. Han betonade deras betydelse för ämnet ekonomisk historia:

63 Episoden redovisad i e-post från Lyttkens till författaren 22 juli 2025. North hade genom Lyttkens försorg inbjudits till en konferens på temat Economics of Law.

64 Special issue (1994).

65 Lindahl-Kiessling & Landberg (1994).

66 E-post från Bengtsson till författaren 28 och 30 april 2025.

Deras analyser har tvingat övriga forskare att i många fall omvärdera sina tidigare resultat. Det är därför förståeligt, att båda har utlöst en livlig och ibland något hätsk kritik från dem som ansåg sig angripna, eller som fruktade att ämnet ekonomisk historia skulle bli en testplats för ekonomer, som med selektiva data sökte verifiera sina teoretiska piruetter. Idag kan vi emellertid se att ekonomiska historiker har accepterat att ämnet bäst utvecklas i samspel med ekonomisk teori, och många teoretiker har insett att historiska förlopp måste beaktas då de diskuterar moderna problem. (Ibid.: 720)

Jörberg (ibid.: 722) försvarade Fogel mot de kritiker som på moralisk grund angripit hans arbeten om slavsystemet i amerikanska Södern:

Vissa dåligt pålästa kritiker har [...] ibland ansett att Fogel försvarade slaveriet som institution. Detta är fel. [...] Fogel är angelägen att framhålla slaveriets omänsklighet, men inte att acceptera att det var ekonomiskt ineffektivt. Han visade på komplexiteten i den ekonomiska verkligheten, och trots all kritik som riktats mot honom är hans resultat robusta och testade med utomordentlig noggrannhet och visar en rigorös teoretisk ansats, oöverträffad empirisk akribi och historisk kreativitet.⁶⁷

I fallet North underströk Jörberg (ibid.: 725–726) skillnaden mot public choice: ”Till skillnad från *public choice*-ansatsen, som har många normativa drag, är Norths ansats positiv, dvs den går ut på att analysera framväxten eller avsaknaden av statlig inblandning, och förklara varför denna ibland leder till utveckling, ibland till stagnation.” North hade på senare tid försökt förklara varför vissa länder lyckas åstadkomma ekonomisk tillväxt och andra inte.⁶⁸ Han hade fått genomslag i flera discipliner: ”Liksom Fogel har North inspirerat en lång rad forskare, och hans envetna framhållande av stringent teoretisk medvetenhet, kopplad till framhävandet av institutioner för att kunna analysera ekonomisk förändring har påverkat inte bara ekonomiska historiker utan även statsvetare och ekonomer.” (Ibid.: 726–727)

Rolf Ohlsson (1993) presenterade ungefär samtidigt Norths insatser i efterordet till den svenska utgåvan av *The Rise of the Western World* från 1973. Den boken hade, liksom *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* från 1990, genom ett märkligt sammanträffande översatts samma år

67 Man kan notera att *Time on the Cross* hade utsatts för en synnerligen systematisk och detaljerad granskning av en handfull andra kliometriker (David et al. 1976) som utmynnade i slutsatsen att nästintill varenda påståenden i boken kunde ifrågasättas.

68 North kan därmed sägas vara föregångare på den väg som leder mot 2024 års ekonomipris till Daron Acemoglu, Simon Johnson och James Robinson.

som North tog priset. Ohlsson återanvände en del material från artikeln med Jörberg fem år tidigare men ändrade formuleringen om Norths tusenårsmodell som bubblande champagne genom att jämföra med "traditionellt empiriskt orienterad ekonomisk historisk forskning, som närmast kan karakteriseras som ett tungt Bourgognevin" (ibid: 217).

Flera andra ekonomihistoriker från Lund kommenterade pristagarna i pressen. Christer Gunnarsson (1993) underströk att Norths bidrag innebar en omvärdering av synen på förhållandet mellan stat och marknad. Han ställde liksom Jörberg public choice-teorin mot North: "[...] i motsats till North ser den staten endast som ett jättelikt organ som ägnar sig åt fördelning och tjuveri och annan improduktiv verksamhet i stället för att underlätta för marknaden att fungera".

Ett "avslöjande" om att Fogel var positiv till slaveriet hade märkligt nog via *Japan Times* spritts över världen.⁶⁹ Det bemöttes av Lennart Schön: "Många har tyvärr missuppfattat Fogel och trott att han försvarade slaveriet, men egentligen var det ju tvärtom." Slaveriet hade inte självdött. Det krävdes ett inbördeskrig för att göra slut på det (Nilsson 1993).

Lars Pålsson Syll (1993), slutligen, anlade i en recension av de båda till svenska översatta böckerna av North ett annorlunda perspektiv på pristagarna: "Den typ av ekonomiskt-historiskt modellbyggande som North och Thomas ägnar sig åt är dömt att misslyckas." North serverade enligt Pålsson Syll knapast champagne utan mest "tunna, svepande och tillrättalagda historier" i stället för verklig historia. "I slutändan gör sig de neoklassiska grundantagandena gällande och får framställningen att påminna om magikern som stoppar en kanin i hatten, plockar upp den och väntar sig applåder."⁷⁰

Kontakterna mellan Tommy Bengtsson i Lund och Fogel fortsatte och gav betydande resultat. År 1996 bjöds Bengtsson av Fogel till en konferens i Chicago, där han stiftade bekantskap med David Barkers forskning om hur förhållanden i tidig barndom påverkar hälsa och välbefinnande senare i livet. Hemkommen därifrån startade Bengtsson ett projekt om detta ämne, vilket har resulterat i närmare tioalet doktorsavhandlingar. "Utan Lennart Jörbergs nätverk hade jag förmodligen aldrig lärt känna honom [Fogel] så väl", konstaterar Bengtsson i backspegeln.⁷¹

69 "Avslöjandet" förmedlades i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* (Gunnarsson 1993). Det handlar här om journalisten Bo Gunnarsson, inte att förväxla med ekonomihistorikern Christer Gunnarsson.

70 Pålsson-Syll stod långtifrån ensam. Så till exempel hade en omfattande kritisk granskning av det klio-metriska forskningsprogrammet levererats i en doktorsavhandling (1984) och två artiklar (1974, 1993) av Steven Wentworth vid Ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala. Han hade uppmuntrats att ge sig i kast med ämnet av Karl-Gustaf Hildebrand och handletts av Bo Gustafsson och Håkan Lindgren. "Den neoklassiska teorin löper stor risk att förvandlas från en teori till en självuppfyllande profetia", förklarade Wentworth (1993: 58).

71 E-post från Bengtsson till författaren 28 och 30 april.

Fogel blev hedersdoktor vid Ekonomihögskolan i Lund 2005. North hade blivit hedersdoktor vid Handelshögskolan i Stockholm 1994 och Rosenberg vid samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund redan 1990.

Vägs ände

Denna genomgång av en kvartssekelång brevskörd illustrerar hur vägen till ett nobelpris kan se ut. Genom brev, möten på konferenser och gästföreläsningar skapas under många år ömsesidiga insikter och förtroenden mellan svenska och utländska forskare. Det betyder, som inledningsvis betonats, inte att personliga relationer har betydelse vid bedömningen av vem som är prisvärdig. Det betyder bara att en pristagare inte hux flux dyker upp som gubben i lådan.

Redan professorerna i generationen före Lennart Jörberg hade diskuterat möjligheten att ge ekonomipriset till en ekonomihistoriker men utan att hitta lämpliga kandidater. Jörberg fick för sin del unika kontakter med amerikanska ekonomer och ekonomihistoriker genom årslånga vistelser i USA läsåren 1957–58 och 1965–66. Den andra vistelsen fick honom att leverera en kraftfull programförklaring för ”new economic history” (kliometri).

Propåer om lämpliga kandidater kom från Vetenskapsakademien som tydligen hade siktet inställt på kliometriker, vilket är naturligt eftersom dessa forskare var nära besläktade med nationalekonomerna. Ragnar Bentzel, sekreterare i Kungliga Vetenskapsakademiens priskommitté, kontaktade vid mitten av 1970-talet Bo Gustafsson i Uppsala angående Robert Fogel. Gustafsson rådfrågade sina professorskollegor och menade att ”efter Friedman är ju allt möjligt”. Bentzel fortsatte sina sonderingar med att 1980 kontakta Jörberg angående Douglass North och Jörberg skrev tillsammans med Rolf Ohlsson en rapport om North. Karl-Göran Mäler, kommittésekreterare efter Bentzel, beställde 1986 en utredning om Nathan Rosenberg som Jörberg genomförde tillsammans med Carl-Axel Olsson. Initiativen till att föra upp ekonomihistoriker på kandidatlistan förefaller alltså ha kommit från KVA snarare än från svenska ekonomihistoriker men man kan förstås inte veta vilka underhandskontakter som förekommit utan att sättas på pränt.

Kontakterna mellan de svenska nyckelspelarna, Jörberg och Gustafsson, och de amerikanska priskandidaterna, Fogel och North, kulminerade 1989 med en konferens och flera gästföreläsningar. Vid denna tid, i slutet av 1980-talet, genomfördes på KVA:s uppdrag flera utredningar om Fogel, North och Rosenberg. Dessa är inte offentliga.

År 1993, med Jörberg adjungerad till priskommittén, var nobelklockan slagen för Fogel och North.

Referenser

- Ahlström, Göran, 1982. *Engineers and Industrial Growth: Higher Technical Education and the Engineering Profession During the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: France, Germany, Sweden and England*. London: Croom Helm.
- Atack, Jeremy & Passell, Peter, 1994. *A New Economic View of American History from Colonial Times to 1940*. New York & London: W.W. Norton & Company.
- Carlson, Benny, 1989. "Det lönsamma slaveriet", *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 2 september.
- Conrad, Alfred H. & Meyer, John, R., 1957. "Economic Theory, Statistical Inference and Economic History", *Journal of Economic History* 17(4), s. 524–544.
- Conrad, Alfred H. & Meyer, John R., 1958. "The Economics of Slavery in the Ante Bellum South", *Journal of Political Economy* 66(2), s. 95–130.
- David, Paul A., Gutman, Herbert G., Sutch, Richard, Temin, Peter & Wright, Gavin, 1976. *Reckoning with Slavery: A Critical Study in the Quantitative History of American Negro Slavery*. New York: Oxford University Press.
- Elster, Jon, 1971. *Nytt perspektiv på økonomisk historie: Problemer og metoder i en samfunnsvitenskap*. Oslo: Pax.
- Fogel, Robert W., 1964a. "Discussion", *The American Economic Review* 54(3), s. 377–389.
- Fogel, Robert W., 1964b. *Railroads and Economic Growth: Essays in Economic History*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Fogel, Robert W., 1989. *Without Consent or Contract: The Rise and Fall of American Slavery*. New York & London: W. W. Norton.
- Fogel, Robert W. & Engerman, Stanley, 1974. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Boston, Mass.: Little, Brown and Company.
- Gunnarsson, Bo, 1993. "Positiv till slaveriet: Från kritik mot nobelpristagares verk om slaveriets roll", *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 18 oktober.
- Gunnarsson, Christer, 1992. "Staten och institutionerna", s. 25–87 i Bo Södersten (red.), *Den offentliga sektorn*. Stockholm: SNS Förlag.
- Gunnarsson, Christer, 1993. "Marknadsekonomin behöver stark stat", *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 16 oktober.
- Gunnarsson, Christer, Ohlsson, Rolf & Schön, Lennart, 1997. "Dödsfall: Utforskare av Sveriges modernisering", *Dagens Nyheter*, 3 maj.
- Gustafsson, Bo, Odén, Birgitta, Ohlsson, Rolf & Olsson, Carl-Axel, 1977. "Modeller som tvångströja", *Scandia* 43(1), s. 88–108.
- Jörberg, Lennart, 1957. "Företagare och arbetare under industrialismens genombrottsskede", s. 110–123 i *Från Fugger till Kreuger: Studier tillägnade Oscar Bjurling på hans 50-årsdag 12 maj 1957*. Lund: Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska Föreningen.
- Jörberg, Lennart, 1958. "Some Notes on Competition and Cooperation in Swedish Industry in the Eighteen Seventies and Eighteen Eighties", *Economy and History* 1(1), s. 34–42.
- Jörberg, Lennart, 1961. *Growth and Fluctuations of Swedish Industry 1869–1912: Studies in the Process of Industrialization*. Lund: Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen.
- Jörberg, Lennart, 1965. "Structural Change and Economic Growth: Sweden in the 19th Century", *Economy and History* 8(1), s. 3–46.

- Jörberg, Lennart, 1967. "Ekonomisk historia, jordbruksstatistik och depression", *Historisk Tidskrift* 87(1), s. 92–115.
- Jörberg, Lennart, 1972. *A History of Prices in Sweden 1732–1914*. Lund: Gleerup.
- Jörberg, Lennart, 1988. *Svenska företagare under industrialismens genombrott 1870–1885*. Lund: Lund Studies in Economics and Management 2.
- Jörberg, Lennart, 1991. "Förord", s. 7–9 i Nathan Rosenberg & L. E. Birdzell Jr, *Västvärldens väg till välstånd*. Stockholm: SNS Förlag.
- Jörberg, Lennart, 1993. "Robert W Fogel och Douglass C North – årets nobelpristagare i ekonomi", *Ekonomisk Debatt* 21(8), s. 719–727.
- Jörberg, Lennart & Ohlsson, Rolf, 1988. "Ekonomporträttet: Douglass North", *Ekonomisk Debatt* 16(2), s. 131–134.
- Jörberg, Lennart & Rosenberg, Nathan (red.), 1982. *Technical Change, Investment and Employment*. Lund: Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen.
- Lindahl-Kiessling, Kerstin & Landberg, Hans (red.), 1994. *Population, Economic Development, and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Krantz, Olle, 1972. *Studier i svensk godstransportutveckling med särskild hänsyn till lastbilismens expansion efter 1920*. Lund: Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen.
- Krantz, Olle & Nilsson, Carl-Axel, 1976. "Modeller från ekonomisk teori i historisk forskning. Frukta bar forskningsstrategi eller tvångströja?", *Scandia* 42(2), s. 260–282.
- Krantz, Olle & Nilsson, Carl-Axel, 1977. "Genmäle", *Scandia* 43(1), s. 110–115.
- Lunds universitets matrikel 1967–68, 1968*. Lund: CWK Gleerup.
- Lyttkens, Carl Hampus & Nalin, Claudio, 1991. "Varför är rika länder rika och fattiga länder fattiga?", *Ekonomisk Debatt* 19(2), s. 108–118.
- Nilsson, Claes, 1993. "Svensk expert: Tolkningen fullständigt galen!", *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 18 oktober.
- North, Douglass C., 1965. "The State of Economic History", *The American Economic Review* 55(1/2), s. 86–91.
- North, Douglass C., 1966. *Growth and Welfare in the American Past: A New Economic History*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- North, Douglass C., 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Douglass C., 1993. *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. Stockholm: SNS Förlag.
- North, Douglass C. & Thomas, Robert Paul, 1973. *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Douglass C. & Thomas, Robert Paul, 1993. *Västerlandets uppgång: Europas ekonomiska historia 900–1700*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ohlsson, Rolf, 1993. "Efterord", s. 213–218 i Douglass C. North & Robert Paul Thomas, *Västerlandets uppgång: Europas ekonomiska historia 900–1700*. Stockholm: SNS Förlag.
- Pålsson Syll, Lars, 1993. "Inga individer utan institutioner", *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 8 december.
- Rosenberg, Nathan & Birdzell Jr, L. E., 1986. *How the West Grew Rich: The Economic Transformation of the Industrial World*. New York: Basic Books.

Rosenberg, Nathan & Birdzell Jr, L. E., 1991. *Västvärldens väg till välstånd*. Stockholm: SPS Förlag.

Special issue: Population, Natural Resources and Development (1992). *AMBIO. A Journal of the Human Environment* 21(1).

Svensson, Jörn, 1965. *Jordbruk och depression 1870–1900*. Lund: Skrifter utgivna av ekonomisk-historiska föreningen.

Walton, Gary M. & Rockoff, Hugh, 1990. *History of the American Economy*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Wentworth, Steven D., 1974. "Till kritiken av den 'nya ekonomiska historien'", *Häften för kritiska studier* 7(3–4), s. 32–58.

Wentworth, Steven D., 1984. *Marginalizing History: A Critique of the Cliometric Program in Economic History*. Uppsala.

Wentworth, Steven D., 1993. "Robert Fogel och 'den nya ekonomiska historien'", *Häften för kritiska studier* 26(4), s. 48–69.